

УДК 168.521:101.1

БЛОКОБИЛЬСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР,*доктор філософських наук, професор,**Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця,**Український інститут стратегій глобального розвитку і адаптації, м. Київ*

КАРТИНА СВІТУ ЯК ЧАСТИНА СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

У статті на підставі аналізу класичних робіт із філософії науки уточнюється зміст понять "картина світу" й "соціальна реальність", обґрунтовується їх співвідношення. Доведено, що картина світу є схематичною моделлю реальності (або її фрагмента), вона отримана в результаті застосування наукового методу й легітимізує цей метод як основний спосіб взаємодії зі світом. Соціальна ж реальність артикулюється в результаті реалізації здатності людини до діяльності з підтримки речей, себе й спільноти для продовження життя в установлених межах уявлень про нормальність. Тобто соціальна реальність - це калейдоскоп життєвих ситуацій, що спирається на усвідомлені й неусвідомлені дії людини, більш-менш повторюється від індивіда до індивіда й супроводжується певними ментальними образами. Якщо соціальна реальність є актуалізований у свідомості й діяльності людей простір культурного досвіду, то наукова картина світу - схема культурного досвіду певного типу, що надбудовується на структурах соціальної реальності.

Ключові слова: соціальна реальність; картина світу; загальнонаукова картина світу; спеціальнонаукова картина світу.

Постановка проблеми. У філософії, безперечно, існує проблема граничних понять, які конденсують у собі позитивні й негативні особливості задіяного методу узагальнення знання та відображають уявлення про те "все", яке в тій чи іншій формі є метою філософії як такої. Саме тому так важко усвідомити зміст і співвіднести поняття *буття, суцього, універсуму, реальності, дійсності, картини світу, образу світу* тощо. Однак уникнути використання цих понять також неможливо. Там, де йдеться про вирішення головних філософських питань, існують розроблені й авторитетні традиції їх застосування, подібні до гайдегґерівського погляду на співвідношення буття і суцього. Але там, де метафізична сфера "накладається" на повсякденний емпіричний шар, ситуація видається абсолютно незадовільною. Із чим ми маємо справу щодня - з реальністю, дійсністю або картиною світу? Те, що позначається цими термінами, об'єктивне, суб'єктивне або інтерсуб'єктивне? Незмінне або варіативне? І від чого залежить ця незмінність / варіативність - від часу, культури, волі людини? Із чим ми маємо справу і чи можемо на власний розсуд впливати на це щось?

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Починаючи, як мінімум, зі знаменитої роботи Мартіна Гайдегґера "Час картини світу" у лексикон філософії (філософії науки) було введено уявлення про "картину світу" або "світ як картину". У постпозитивістський період розвитку цієї філософської дисципліни, коли стало зрозуміло, що предметом аналізу мають бути не фактуальні й абстрактні висловлювання й навіть не окремі наукові теорії, а більші блоки знання, наукова картина світу почала розглядатися як необхідний елемент наукового знання як єдиної системи [див. 2,5-7, 14, 17, 18]. У радянській філософії науки, зокрема, отримали розвиток уявлення про спеціальнонаукові (СНКС) й загальнонаукові картини світу (ЗНКС). Під першими малися

на увазі так звані дисциплінарні онтології - схематизовані уявлення про універсум або його фрагменти, отримані в результаті застосування до об'єктивної реальності інструментарію тієї чи іншої наукової дисципліни. У 1970-90-ті роки - час найбільшого розквіту вчення про картину світу, - говорили найчастіше про "фізичну картину світу" або ж "хімічну", "біологічну" тощо картини світу [1; 3; 10].

Своєрідним підсумком у розробці проблеми картини світу як одного з фундаментальних питань філософії науки стали роботи В'ячеслава Стьопіна "Теоретичне знання" (2000) [13] і "Цивілізація і культура" (2011) [14].

Мета статті - уточнити зміст понять "картина світу" і "соціальна реальність" і показати, що картина світу є елементом соціальної реальності певного типу.

Виклад основного матеріалу. Загальнонаукова картина світу, що інтегрує різноманітні СНКС в одне ціле, є схемою або моделлю суцього, створеною в результаті наукового погляду на світ. Спираючись на сукупність світоглядних і методологічних установок, цей "погляд", з одного боку, спрощує дійсність, а з іншого - робить її придатною для наукового вивчення й перетворення.

Картину світу і власне світ не можна вважати тотожними - КС усе ж спрощує світ, формує його придатну для наукового освоєння модель, тому світ не є вичерпним. Можна порівняти КС з бортовими вогнями океанського лайнера - у темряві саме вони передають обриси корабля, але насправді це лише контури чогось більш масштабного й структурно складного. Значною мірою картина світу заміщає у свідомості людини сучасної епохи сам світ - ми схильні вірити в те, що універсум одинорідний, закономірний і неосяжний. Коли В. Стьопін говорить про те, що "структура картини світу ... задається через систему так званих категорій культури (універсалий культури)" [15; с. 190], він має на увазі саме нашого сучасника. Для інших епох система категорій культури (до

них ми звернемося нижче) задає образи від "картини" далекі - не всі й не завжди споглядають світ як картину, а з іншого боку, такі культурні універсалії як життя, смерть, історія, любов тощо можуть не збігатися зі своїми науковими "двійниками" - осередками СНКС і ЗНКС або й зовсім бути відсутніми.

Таким чином, на відміну від світогляду, КС являє собою отриману в результаті застосування наукового методу схематичну модель реальності (або фрагмента реальності) й легітимізує цей метод як основний спосіб взаємодії зі світом. ЗНКС закладає загальні уявлення про тип предметності й характер взаємодії речей, із яких світ "складається", а СНКС уточнює специфічні особливості цієї предметності завдяки конкретному науковому інструментарію.

КС цементує спосіб спів-буття людини й світу, робить звичними певні соціальні, прагматичні, гносеологічні стратегії, але не передбачає відповіді на питання про своє походження, "законність" (з точки зору логіки історичного розвитку способів спів-буття й у сенсі успішності). Наша культура "звикла" бачити світ як картину, ми не можемо за своїм бажанням обрати інший спосіб взаємодії з реальністю, але із цього не випливає, що він єдиний або навіть найкращий із можливих.

Термін "картина світу" був уведений в апарат філософії науки в процесі дискусії про природу наукового знання та критерії його розвитку, що розгорнулися після революційної книги Томаса Куна "Структура наукових революцій". В'ячеслав Стьопін писав про те, що змушений був звернутися до проблеми підстав науки (філософських підстав науки і картини світу), розмірковуючи про передумови й онтологічний статус наукової теорії [14].

За Т. Куном, наукова дисципліна (подібна, наприклад, до фізики), розвивається не від теорії до теорії, акумулюючи пояснювальну інформацію про світ, коли кожна нова теорія включає в себе попередню як свій окремий випадок, а шляхом зміни парадигм, відкидаючи старе знання як практично не застосовне в новій парадигмі. Питання, поставлене на вістрі філософського дискурсу, стосувалося в цілому самої сутності науки як основи позитивістського підходу до світу й НТП. Природно, майже відразу ж були запропоновані філософські теорії (наприклад, Карлом Поппером або Стівеном Тулміном), які "омінали" кунівське заперечення проти осмисленості зміни парадигм і розвитку науки.

Одним зі шляхів "порятунку" класичного погляду на науку була концепція розвитку науково-дослідних програм Імре Лакатоса. З його точки зору, одиницею процесу зростання наукового знання виступає не теорія, а науково-дослідницька програма (НДП), що включає в себе ряд теорій і гіпотез, а також сукупність фундаментальних установок, названих І. Лакатосом "жорстким ядром" [5]. У цьому "укрупненні" одиниць філософського аналізу (НДП за великим рахунком має збігатися з усім масивом дисциплінарного знання) можна побачити необхідність переходу до спеціальнонаукової картини світу.

СНКС, або "спеціальна картина світу в галузі науки, [...] узагальнює та інтегрує одержувані в цій науці емпіричні та теоретичні знання" [12, с. 14] і стає матеріалом для формування ЗНКС [Там само]. Остання включає ще й "уявлення про суспільство й людину, її місце у світі, про особливості її пізнавальної діяльності" [13, с. 188]. Зосередимося далі на особливостях СНКС.

СНКС синтезують знання в окремих галузях науки і пов'язані "з підставами теорії цієї науки і емпіричним

шаром знань" [12, с. 15]. Виділяється кілька (системно пов'язаних) ієрархічних рівнів теоретичних систем розвиненої наукової дисципліни. Зокрема, можна виділити шар фундаментальних теорій, які задають "онтологію дисципліни", і, відповідно, вимоги до пояснень, норм, ідеалів, що транслюються в науковому співтоваристві, яке підтримує актуальність СНКС [1, с. 222].

Власне наукові революції можуть розумітися як зміна онтологічних установок СНКС, а проблема ірраціональності зміни парадигм пом'якшується збереженням емпіричної частини її предметної області, яка описується дещо іншими, але близькими за референтністю термінами [9, с. 84].

Що ж стосується більш "високих" (у сенсі надбудов на онтологічному базисі) структурних рівнів СНКС, то вони являють собою схеми існуючого, побудовані на основі заданої методології. Передбачається, що між онтологічним та емпіричним (тим, що спостерігається) базисами знаходиться шар неспостережуваних об'єктів, відносини між якими пояснюють емпіричні події (факти) й уточнюють онтологію (сам принцип пояснення шляхом апеляції до неспостережуваних посередників також належить до онтологічного шару. Уважається, що неспостережувані об'єкти (конструкти картини світу) фіксують "істотні властивості й відносини емпірично спостережуваних об'єктів" і підлягають непрямому спостереженню й визначенню через опосередковане застосування спеціальних приладів [11, с. 85-86]; тому їх поняття має операціональну природу і є "згорнутою" формою способу (методу) їх формування [14, с. 352].

Оскільки за допомогою цих конструктів будується "теоретична картина суті спостережуваного" [1, с. 223], яка розуміється як "субстанціональні підстави буття пояснюваного явища", вони онтологізуються й ототожнюються з об'єктами природи [13, с. 191-192], але при цьому їх "реальність" залишається проблематичною: кварки, електрони, валентності, елементарні заряди, історичні битви, нації, квазари, частини мови, океани, сили, рівні щастя тощо існують лише в межах теорій, що допускають їх існування, і, у свою чергу, залежать від того, що можна назвати онтологією науки як такої.

Будь-які форми взаємодії з "природою" не можуть однозначно спростувати або підтвердити існування неспостережуваних об'єктів, оскільки спостереження або експерименти дають відповідь (позитивну чи негативну) на питання, що включає в себе допущення різних рівнів, і в дослідника завжди є можливість вибрати, які корективи вносити в теорію - на рівні онтології, інструментарію або просто уточнювати умови експерименту. Пол Фейєрабенд узагалі стверджував, що науково-дослідні програми не можуть бути остаточно сфальсифіковані ("...тимчасову затримку в розвитку певної ідеології (яка являє собою жмуток теорій, з'єднаних з деяким методом і більш загальною філософською концепцією) не можна вважати підставою для її усунення" [16, с. 512], а Курт Хюбнер указував, що рівень фактів відіграє дуже незначну роль у справі розвитку науки: "Не відкриття нових фактів, а швидше внутрішня суперечливість системного ансамблю була головною причиною його розвитку. Це можна виразити таким афоризмом: рух науки є саморух системних ансамблів" [19, с. 166].

Тим більше, ані "усунення протиріч", ані "усунення незрозумілостей", ані прагнення до "більш об'ємної і внутрішньо несуперечливої системи можливих взаємозв'язків" (три стимули розвитку науки за К. Хюбнером) жодним чином не призведуть до перегляду тих загальних онтологічних припущень, які викликають до життя

СНКС, але "зберігаються" в ЗНКС. Ідеться про ті "світоглядні установки" й "загальні риси розуміння", які поділяються дослідниками картини світу [14, с. 599], вимогу, "аби будь-які факти, що демонструють наявність хаосу або невизначеності, пояснювалися на основі якихось більш фундаментальних рівнів, де панує визначеність і порядок" [17, с. 38]; про "сукупність припущень щодо природи фізичного світу" [14, с. 550], що уможливають науку як "систему переконань, до якої ми залучені" [8, с. 246]. К. Хюбнер узагальнив перераховані передумови наукового підходу до світу (при якому світ і постає саме як картина) терміном "картезіанська традиція", яку визначив як "фундаментальну онтологічну концепцію реальності" [19, с. 133].

Таким чином, ЗНКС не виводиться із СНКС, а диференціюється в них, уточнюючи й розширюючи коло наукових об'єктів, які її "населюють". У кожній з СНКС ми отримуємо своєрідний "зріз" з того універсуму існуючих об'єктів, сил, взаємодій, які допускаються й охоплюються загальною науковою картиною світу. Однак для того, щоб світ постав перед людиною як НКС, необхідно сформулювати витончену теоретичну позицію, з якої тільки й відкривається вид на універсум як на Всесвіт, що складається з нескінченної кількості космічних тіл, мікрочастинок, сил і взаємодій, у своєму розвитку підпорядковується певним законам і з цієї точки зору однорідний у просторі й часі; на людину як результат вільної і випадкової взаємодії тих самих частинок на основі тих самих законів; на суспільство як середовище спільного розвитку індивідів тощо.

Оскільки СНКС є підсистемами ЗНКС, отриманими за допомогою спеціальнонаукових методологій, ставити питання про походження й легітимність такої теоретичної позиції / онтології в їх межах безглуздо. На рівні ж ЗНКС відповідь може полягати в простій констатації того, що *наочна переконливість порядку світу й адекватної йому системи пізнавальних і адаптивних практик роблять її єдиною можливою формою реальності*. Навіть розуміючи, що НКС є нехай і дуже деталізованою, але схемою (моделлю) "природи", ми не спроможні здолати відчуття реальності цієї схеми, за допомогою якої "природа" нам тільки й дана. Протест, а тим більше повстання проти НКС буде одночасно й протестом / повстанням проти сформованої соціальної системи, а отже, і проти всіх тих класових та інституційних гарантів соціальної стабільності, бунт проти яких приречений на поразку.

Можна стверджувати, що найбільш загальний онтологічний схематизм задається НКС, але його легітимність закріплена в структурі соціуму.

Наприкінці 80-х - на початку 90-х рр. ХХ ст. соціальне обґрунтування НКС стало очевидним і для радянських, і для зарубіжних філософів науки. Зокрема, В'ячеслав Стюпін писав із цього приводу: "Проблема генезису науки постає як проблема передумов власне наукового методу дослідження. Ці передумови складаються в культурі у вигляді певних установок мислення, що уможливають виникнення наукового методу" [14, с. 59]. Джеральд Холтон указував, що картина світу, крім функцій артикуляції наукового методу, його також і легітимізує, а крім того, цементує "модерністський" соціум [17]. Тут необхідно внести певне уточнення. Ми можемо говорити про соціальну вкоріненість картини світу, але чи правильно говорити про певну "картину соціальної реальності" [15, с. 33], яка, подібно до того як ЗНКС включає в себе різні СНКС, включає ЗНКС як свою складову?

ЗНКС є сьогодні домінуючим способом репрезентації реальності ("природи"), і не тому, що надає неспростовні докази своєї "істинності" або "корисності", а завдяки провідній соціальній ролі інститутів, так чи інакше пов'язаних із науковим світоглядом або підтримуючих його. Проте НКС не є тим образом реальності, який можна вважати експліцитно загальним і тим більш необхідним. Він може бути зайвим для певних (наприклад, традиційних) практик, може бути непридатним для досягнення навіть досить освіченими людьми, а в певні епохи або для певних культур сьогодні просто невідомим. Але не можна заперечувати наявність для кожної сформованої людської свідомості деякого образу реальності, іноді такого типу, який сумісний з НКС або навіть поза нею неможливий.

У такому разі виправдано говорити про соціальну реальність, визначення якої одним із перших дав послідовник Е. Гуссерля Альфред Шюц [20]. Щоправда, визначення А. Шюца потребує уточнення: і культурні об'єкти, і соціальні інститути, і світ природи можуть виступати елементами НКС як моделі реальності, але сама соціальна реальність не тотожна цій (своїй власній) моделі. Тобто НКС неможлива поза СР, а ось СР, які не знають НКС, дуже навіть існують. Розглянемо далі чим же є СР, у чому її відмінність від КС і які особливості того типу СР, який легітимізує НКС?

На відміну від НКС, що вимагає від суб'єкта здатності до досить серйозного рівня абстрактного мислення, у переважній більшості побутових і традиційних ситуацій людина може обмежитися ритуальним мисленням. Більш того, Т. Лукман показав, що виділення уявлень про "фізичний універсум" з міфологічних і теологічних цілісностей стало результатом "процесу раціоналізації", тобто протягом більшої частини людської історії ані КС, ні подібних їй узагальнень не існувало. При цьому ми обґрунтовано вважаємо, що й представники древніх культур і наші сучасники, що живуть традиційними уявленнями, не тільки сприймають реальність, але й не гірше за інших орієнтуються в ній як у своїх інтерпретаціях, так і в культурних практиках [7].

Ці практики не обов'язково були жорстко пов'язані в систему, проте сукупність значущих соціальних інститутів і традицій надавали (і надають) людині достатньо практик-ритуалів, які дозволяють їй і її соціальній групі встановлювати межі дієвості цих практик (межі нормальності) та успішно зберігати свій культурний універсум у часі. Власне, усе сказане можна застосувати й до нашої культурної ситуації, із тим уточненням, що більшість значущих соціальних інститутів західної культури (як було сказано вище) відстоюють першорядну важливість НКС.

Засвоюючи в процесі первинної соціалізації способи ідентифікації соціально-значущих смислів і відповідні їм способи дії ("ритуали"), людина вчиться формувати ментальний образ навколишньої дійсності, який дозволяє їй відтворювати й транслювати накопичений культурний досвід. Ця сукупність суб'єктивних навичок і здібностей дозволяє їй виявляти себе в кожну мить свого життя в деякій "реальній ситуації", форми якої приписані, точніше нав'язані соціумом. І ось у цій "реальності" людина може як молитися богам, так і будувати НКС.

Виходячи з вищевказаного, під соціальною реальністю необхідно розуміти актуалізовану здатність людини до діяльності з підтримки речей, себе й спільноти для продовження життя в установлених межах уявлень про нормальність. Ритуальні рутинні практики

відбору інформації, її інтерпретації, перевірки, уточнення, "практик себе", підтримки соціальної ідентичності, цілісності спільноти і її життєдіяльності тощо складають лівову частку людського життя й при зміні соціальної структури (інститутів, смислів, практик) відіграють "інерційну" роль, роблячи, з одного боку, зміни поступальними, а з іншого - дозволяючи уникати різких зламів повсякденності.

Калейдоскоп життєвих ситуацій, що спирається на усвідомлені й неусвідомлені дії людини (починаючи від управління власним тілом, поведження з предметами і їх ідентифікації, артикуляції небезпечного, бажаного тощо й аж до спеціальних практик, пов'язаних, наприклад, з експлікацією елементів СНКС), що більш-менш повторюється від людини до людини (тобто інтерсуб'єктивний за своєю природою) й супроводжується певними ментальними образами (які включають інтеріоризовані уявлення про значне), і слід вважати соціальною реальністю. Саме цей складний клубок інтенцій, ідентифікацій і дій, пов'язаних із реалізацією здатності до життя виступає і областю значень так званих категорій культури.

Філософські набори категорій, подібні аристотелівській і кантівській, являють собою вижимки й абстракцію з відносин, дій, уявлень, зафіксованих у СР. Смисли (поняття), які актуалізуються й артикулюються (наповнюються унікальним особистісним змістом) в "реальних ситуаціях", продукуються авторитетними і легітимними (іноді модними) соціальними інституціями, подібними до спільнот жерців, церкви, академій наук тощо. Їх (смислів, понять) специфіка позначається на уточненні меж нормальності, способів дії / комунікації та мислення (включаючи відбір і перевірку інформації, пояснення, докази тощо). Соціальна конкуренція між інституціями розгортається, в тому числі, у сфері боротьби за впливовість продукуваних ними смислів у СР.

Рівень підтримуваної соціальною реальністю інтерсуб'єктивності з пануючими особливостями змістоутворення й розуміння, аргументації, прийняття рішень, цілей і засобів нормального життя являє собою прагматичний рівень верифікації будь-яких теоретичних конструкцій. Раціональною є побудова (й підтримка) смислів, способу думки і дії відповідно до пануючих у культурі стандартів (хоча б до одного з них) і з метою збереження нормальної життєдіяльності.

Утім, осмислення будь-чого у СР здійснюється людиною за допомогою домінуючої культурної концептуалістики, точніше індивідуального "міксту" з освоєних дискурсів змістоутворення (у нашій СР - політичного, наукового, історичного, релігійного, медійного тощо), який різними способами транслюється в культурі та, внаслідок цього, загрози й цілі людина розуміє через понятійну призму засвоєного дискурсу.

Висновки

Таким чином, соціальна реальність є актуалізованим (тут і зараз) у свідомості й діяльності людей простором культурного досвіду (інтерсуб'єктивності, "що спирається" на індивідуальних "носіїв"), тоді як наукова картина світу - це схема культурного досвіду певного типу, надбудовувана на структурах соціальної реальності. Наш "науковий" тип соціальної реальності базується переважно на смислах, що затверджуються (продукуються, транслюються, нав'язуються) світськими інституціями й систематизується в "науково співмірних" образах світу - науковому світогляді, науковій картині світу тощо. Світогляд, у такому разі, є сукупністю

уявлень про світ, що транслюється в панівних дискурсах, систематизованих у "відповідальних" інституціях і більш-менш цілісно засвоєваних індивідами.

Власне, предметний світ як "мантія ідей", які кристалізуються тільки в ідеологічному контексті панівної релігійної, філософської або наукової системи, стверджується в бутті вольовим зусиллям колективного діяча - соціальної спільноти. Соціальна реальність як ідеальна інтерсуб'єктивна структура актуалізується в бутті за допомогою "матерії" соціальної дії, і зміна порядку, а тим більше змісту ідей, переколює "зовнішність" того, що об'єктивно існує. Вона наперед задана в схильності людей до певної конфігурації спільних дій, а культурна онтологія підтримується інтерпретаційною діяльністю соціального суб'єкта, що здійснюється відповідно до панівних зразків, стандартів і стратегій раціональності, які складають своєрідний канон розуму епохи. Цей канон, у свою чергу, підтримується стабільністю ідеологічних інституцій. Онтологічні зрушення відбуваються в результаті порушення цього балансу.

Соціальні інституції, традиції (форми) соціального буття і соціальної дії, стратегії підтримки соціальної ідентичності є інобуттям соціального розуму й формують "тіло" соціальної спільноти. Соціальна реальність і є простором символічної репрезентації "зовнішнього світу", місцем спільної дії та ареалом проживання спільноти-суб'єкта, в колективному мисленні якої вона і конститується.

Наша соціальна реальність сформувалася завдяки виникненню соціального середовища (інститутів і спільнот - наприклад, університетів), схильного розвивати й розширювати (десакралізувати) культурний простір і пов'язані з ним соціальні практики, у першу чергу самих себе. Інструментами виступили протонаука - схоластика, механістичний світогляд і самовідтворювана й розширювана спільність носіїв світської культури (відповідно, університетська спільнота). Уніфікація й особливість соціальної структури християнського суспільства сприяли значному поширенню університетської освіти, а її затребуваність і престижність дозволяли випускникам університетів зайняти провідні посади в найрізноманітніших сферах соціальної діяльності, аж до вищого церковного й політичного керівництва. Особливості світосприйняття й мислення цих людей змінили конфігурацію домінуючих у культурі дискурсів, а далі й саму соціальну структуру з її інституціями та легітимаціями. Трансформація ж стратегій розуміння й пояснення і змістоутворення (тобто стратегій раціональності) привела до зміни розуміння сутності явищ і зміни соціальної реальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев И. Квантовая механика и идеал физическо-го объяснения / И. Алексеев // Идеалы и нормы научного исследования. - Мн : Издательство БГУ им. В. И. Ленина, 1981. - 431 с.
2. Ajdukiewicz K. The World-Picture and the Conceptual Apparatus / Kazimierz Ajdukiewicz // The Scientific World-Perspective and Other essays 1931-1963. - Dordrecht, Reidel, 1978. - P. 67-89. DOI: 10.1007/978-94-010-1120-4_3
3. Грязнов А. Естественный язык и понимание культурно-исторических феноменов / А. Грязнов // Заблуждающийся разум, многообразие венаучного знания. - М., 1990. - С. 239-255.
4. Зандюлер Х. Й. Репрезентация, или Как реальность может быть понята философски / Х. Й. Зандюлер // Вопросы философии. - 2002. - № 9. - С. 81-90.

5. Лакатос Имре. История науки и ее рациональные реконструкции / Имре Лакатос // Методология исследовательских программ. - М. : "АСТ", "Ермак", 2003. - 380 с.
6. Лакатос И. Дедуктивистский versus эвристический подход / Имре Лакатос // Epistemology & Philosophy of Science. - 2009. - Vol. 20, Issue 2. - P. 21-225. DOI: 10.5840/eps200920275
7. Polanyi M. Personal Knowledge. Towards a Post-Critical Philosophy / Michael Polanyi. - University of Chicago Press, 2015. DOI: 10.7208/chicago/9780226232768.001.0001
8. Порус В. Актуальные проблемы анализа "научных революций" : Аналит. обзоры зарубеж. лит. / В. Н. Порус // XVII Всемир. философ. конгр., Монреаль, 21-27 авг. 1983 г. - М. : ИФАН, 1983. - 110 с.
9. Порус В. "Научный реализм" У. Селларса и его оценка в современной западной философии науки (обзор) / В. Порус // Новые тенденции в зарубежной философии науки. Сборник обзоров и рефератов. - М., 1981.
10. Пугачев Н. Проблемы онтологии в философском анализе научного познания / Н. Пугачев // Гносеология в системе философского мировоззрения ; [под ред. В. А. Лекторского]. - М. : Наука, 1983. - С. 60-90.
11. Степин В. Идеалы и нормы в динамике научного поиска / В. Степин // Идеалы и нормы научного исследования. - Минск, 1981. - С. 10-64.
12. Степин В. Структура и эволюция теоретических знаний / В. Степин // Природа научного познания: Логико-методологический аспект / [под ред. В. Степина]. - Мн : Изд-во БГУ им В. И. Ленина, 1979.
13. Степин В. Теоретическое знание. Структура, теоретическая эволюция / В. Степин. - М. : Прогресс - Традиция, 2000.
14. Степин В. Цивилизация и культура / В. Степин. - СПб. : СПбГУП, 2011. - 408 с.
15. Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки / П. Фейерабенд. - М. : Прогресс, 1986. - 544 с.
16. Holton G. Science and Anti-Science / Gerald Holton. - Cambridge : Harvard Univ. Press, 1993. - 203 p.
17. Холтон Дж. Тематический анализ науки / Дж. Холтон. - М. : Прогресс, 1981. - 383 с.
18. Хьюбнер К. Критика научного разума [Электронный ресурс] / Курт Хьюбнер. - М., 1994. - Режим доступа : <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/5200>
19. Schutz A. Concept and Theory Formation in the Social Sciences / A. Schutz // The Journal of Philosophy. - 1954. - Vol. LI. - N 9. - Pp. 257-273.

Белокобыльский Александр,

доктор философских наук, профессор,

Донецкий национальный университет имени Василя Стуса, г. Винница,

Украинский институт стратегий глобального развития и адаптации, г. Киев

КАРТИНА МИРА КАК ЧАСТЬ СОЦИАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ

В статье на основании анализа классических работ по философии науки уточняется содержание понятий "картина мира" и "социальная реальность", обосновывается их соотношение. Доказано, что картина мира является схематичной моделью реальности (или ее фрагмента), получена в результате применения научного метода и легитимизирует данный метод в качестве основного способа взаимодействия с миром. Социальная же реальность артикулируется в результате реализации способности человека к деятельности по поддержке вещей, себя и сообщества для продления жизни в установленных пределах представлений о нормальности. То есть социальная реальность - это kaleidoscope жизненных ситуаций, опирается на осознанные и неосознанные действия человека, более или менее повторяется от индивида к индивиду и сопровождается определенными ментальными образами. Если социальная реальность - актуализированный в сознании и деятельности людей пространство культурного опыта, то картина мира - схема культурного опыта определенного типа, надстраивается на структурах социальной реальности.

Ключевые слова: социальная реальность; картина мира; общенаучная картина мира; частнонаучная картина мира.

Belokobylskiy Aleksandr,

Doctor of Philosophy, Professor,

Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia,

Ukrainian institute of strategies of global development and adaptation, Kyiv

THE PICTURE OF THE WORLD AS A PART OF SOCIAL REALITY

The most relevant term to describe initial situation, in which the person of modern world can find himself today, is a social reality, definition of which was given by Alfred Schutz, a follower of Edmund Husserl. Though there's a need to make his term more accurate: both cultural and social institutes and natural world can be considered as elements of reality's model, but the social reality itself isn't identical to this (its own) model. In most everyday and traditional situations person can only have ritual thinking and not create explicit images of the "whole", which contains these situations. It means that everyday practices are not necessarily connected to the system, however the complex of significant social institutions and traditions give person enough number of practices-rituals, which allow him and his group to set boundaries of these practices' effectiveness (boundaries of normality) and preserve their cultural universum in time.

By mastering during the process of initial socialization ways to identify socially significant values and modes of action ("rituals") according to these values the person is learning and forming a mental image of environment, which allows him to reproduce and translate his accumulated cultural experience. Complex of subjective skills and abilities allows person find himself at each moment of his life in some "real situation", forms of which are

directed by society. Kaleidoscope of life situations, which bases on person's conscious and unconscious action (starting from controlling the moves of own body, use of objects and their identification, articulation of dangerous, desired etc. to special practices), more or less repetitive from person to person (i.e. intersubjective by their nature) and followed with certain mental images (which include interiorized view on significant things) should be considered as a social reality.

Key words: social reality; picture of the world; general scientific picture of the world; specially scientific picture of the world.

REFERENCES

1. Alekseev, I. (1981), Quantum mechanics and the ideal of physical explanation, *Ideals and norms of scientific research*, Publishing house of the Belarusian State University. Minsk, 431 p. (rus).
2. Ajdukiewicz, K. (1978), The World-Picture and the Conceptual Apparatus, *The Scientific World-Perspective and Other essays 1931-1963*, Dordrecht, Reidel, 1978, pp. 67-89. DOI: 10.1007/978-94-010-1120-4_3
3. Gryaznov, A. (1990), Natural Language and Understanding of Cultural and Historical Phenomen, *Misunderstood Mind, the Variety of Non-scientific Knowledge*, Moscow, pp. 239-255 (rus).
4. Zandkuler, H.Y. (2002), Representation, or How reality can be understood philosophically, *Voprosy Filosofii*, No. 9, pp. 81-90 (rus).
5. Lakatos, Imre (2003), History of science and its rational reconstruction, *Methodology of research programs*, «AST»& «Ermak» Publishing, Moscow, 380 p. (rus).
6. Lakatos, Imre (2009), Deductivist versus heuristic approach, *Epistemology & Philosophy of Science*, Vol.20, Issue 2, 21-225. DOI: 10.5840/eps200920275.
7. Polanyi, Michael (2015), Personal Knowledge. Towards a Post-Critical Philosophy, *University of Chicago Press*. DOI: 10.7208/chicago/9780226232768.001.0001
8. Porus, V. (1983), Actual problems of the analysis of «scientific revolutions»: (Analytical reviews of foreign literature). *Analyte. Reviews of foreign countries. Lit. [To the XVII World. philosopher. Congress, Montreal, 21-27 Aug. 1983]*, IFAN Publishing, Moscow, 110 p. (rus).
9. Porus V. (1981), «Scientific Realism» by William Sellars and his evaluation in modern Western philosophy of science (review), *New Trends in the Foreign Philosophy of Science. Collection of reviews and abstracts*, Moscow (rus).
10. Pugachev, N. (1983), Problems of ontology in the philosophical analysis of scientific knowledge, *Gnoseology in the system of philosophical worldview*, Nauka Publishing, Moscow, pp. 60-90 (rus).
11. Stepin, V. (1981), Ideals and norms in the dynamics of scientific research, *Ideals and norms of sciele antific research*, W.p., Minsk, 1981, pp. 10 - 64 (rus).
12. Stepin, V. (1979), Structure and evolution of theoretical knowledge, *Nature of scientific knowledge: Logical-methodological aspect*, Publishing house of BSU, Minsk (rus).
13. Stepin, V. (2000), Theoretical knowledge. Structure, theoretical evolution, *Progress - Tradition*, Moscow (rus).
14. Stepin, V. (2011), Civilization and Culture, *SPbGUP Publishing*, St.Petersburg, 408 p. (rus).
15. Feyerabend, P. (1986), Selected Works on the Methodology of Science [translat.], Progress, Moscow, 544 p. (rus).
16. Holton, Gerald (1993), Science and Anti-Science, *Harvard Univ. Press*, Cambridge, p. 203 (eng).
17. Holton, Gerald (1981), Thematic analysis of science [translat.], *Progress*, Moscow, 383 p. (rus).
18. Hüner, Kurt (1994), Criticism of the scientific mind [translat.], Electronic publication: Center for Humanitarian Technologies, available at: <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/5200>
19. Schutz A. (1954), Concept and Theory Formation in the Social Sciences, *The Journal of Philosophy*, Vol. LI. N 9. April 29. Pp. 257-273 (eng).

© Білокобильський Олександр
Надійшла до редакції 10.04.2017